

توپ «هیرمند» در زمین طالبان

معاهده هیرمند سازوکارهایی مرضی الطرفین برای تنش بین تهران و کابل فراهم می کند

مسئله حقیابه ایران از رودخانه هیرمند/هلمندافغانستان به خصوص در طول یک قرن گذشته همواره جنجال برانگیز بوده است، به خصوص وقتی نگاه سیاسی-امنیتی وارد این مقوله شود و این مسئله مهم رنگ و بوی سیاسی و حیثیتی به خود بگیرد، همانند آنچه در شرایط کنونی بین دو کشور شاهد آن هستیم.

هر چند مقام‌های ارشد دیپلماتیک جمهوری اسلامی از جمله وزیر امور خارجه و نماینده ویژه ریاست جمهوری در امور افغانستان در طول نزدیک به دو سالی که با سقوط نظام جمهوری، حکامیت جدیدی در این کشور روی کار آمده است، همواره از طرق دیپلماتیک و دوستانه بحث پرداخت حقیابه رودخانه هیرمند را با حکومت سرپرست طالبان مطرح کرده و پیگیری نموده‌اند، اما ورود جدی ریاست جمهور ایران به این مسئله و هشدار و احتطاری که در حاشیه سفر ایشان به استان سیستان و بلوچستان به حکومت کنونی در افغانستان داده شد، این مسئله را وارد فضای سیاسی-امنیتی کرد که طبعاً با واکنش متقابل طالبان و همچنین کاربران افغانستانی در صفحات اجتماعی مواجه شد.

■ **خشکی سیستان و فشار مضاعف بر دولت**

هر چند باید گفت دولت سیزدهم در جمهوری اسلامی به دلیل خشکسالی بی‌سابقه‌ای که به خصوص در منطقه سیستان و بلوچستان جریان داشته، تحت فشار ایست مردمی، به خصوص نمایندگان مجلس شورای اسلامی برای تأمین حقیابه این منطقه از رودخانه هرپرد قرار دارد، اما تجربه گذشته نشان داده است سیاسی، امنیتی و حیثیتی کردن مسئله آب بین دو کشور، نه تنها به نتیجه دلخواه نمی‌انجامد که دوستی، برادری، حسن همجواری و زندگی مسالمت‌آمیز دو دولت و دو ملت را تحت تأثیر قرار داده است و فضای بین دو کشور را متشنج خواهد ساخت.
کما اینکه در شرایط کنونی بار دیگر شاهد تکرار تجربه‌های گذشته پیرامون تنش بر سر تأمین حقیابه بین دو کشور هستیم.

قبل از ورود به راه‌حل احتمالی این چالش، ذکر این نکته حائز اهمیت است که منطقه در چند سال گذشته شاهد یک خشکسالی ویی‌آبی بی‌سابقه‌است و در کنار اینکه مردم سیستان و بلوچستان از این مشکل و تبعات زیست‌محیطی آن به شدت رنج می‌برند طرف افغانستانی(در ولایت نیمروز و همجوار آن) نیز اگر نگوئیم کمتر و بیشتر، بلکه دست کم هم‌تراز با مردم سیستان با مشکلات بی‌آبی و اثرات زیست محیطی آن دست به گریبانند، به خصوص این که قسمت عمده منطقه بزگ و خشک هامون در داخل افغانستان قرار دارد.
در همین دلیل در یک نگاه مصفانه می توان به راحتی به این نتیجه رسید که همه بر یک کشتی سوار هستیم. در محور چنین نگاهی، نوع موضع گیری برخی نمایندگان مجلس شورای اسلامی پیرامون مسئله حقیابه هیرمند و نوع نگاه و برخورد با افغانستان و شهروندان می توان خصوص مهاجران افغانستانی،دور از انصاف و نگاه معرفتی و شناختی ویژه‌ای است که بنگارنگار و همچنین رهبر انقلاب

اسلامی به آن اشاره دارد.

■ **چرا توپ دید و اعتمادی؟!**

در صحبت‌های آیت‌الله رئیسی، دکتر امیر عبداللہیان و آقای کاظمی گفت درباره حقیابه هیرمند هم من نوعی شک و تردید و دوگانگی وجود دارد، به این تعبیر که مقام‌های ارشد جمهوری اسلامی ایران صدرصد در مورد وجود آب در مسیر هرپرد مطمئن نیستند، به همین دلیل تا تأکید

د د پ د م س

■ **جمهوری اسلامی ایران در دریافت حقیابه خود از هرپرد در طول ۲۰ سال حکومت تحت حمایت امریکا در افغانستان با کارشکنی‌ها و رو به‌های نادرستی مواجه بود که به خصوص در دو دوره محمد اشرف غنی به اوج خود رسید**

قبل افغانستان که همچنان در حکومت طالبان به خصوص در وزارت انرژی و آب حضور دارند و از تباط خود را به گفته آقای کاظمی قمی با بیگانگان حفظ کرده‌اند، همچنان به دنبال ایجاد اخلال در روند پرداخت حقیابه ایران از هیرمند و القای سونیت در این مورد بین مقام‌های طالبان بوده‌اند که در نهایت، باعث اعتراض شدید نماینده ویژه رئیس جمهور ایران در امور افغانستان و کشاندن این مسئله به سطح رسانه‌ها شد.
به گفته آقای قمی، مقام‌های ارشد طالبان نیز به وجود این اشخاص و فعالیت مخرب آنها در روند پرداخت حقیابه ایران اعتراض کرده‌اند.
به همین دلیل حضور این افراد مغرض حتی در سطح مشاور ارشد وزیر در نهایت سبب به وجود آمدن عدم اعتماد لازم بین مقام‌های جمهوری اسلامی ایران شده است.

کردند اگر آبی وجود دارد، باید حق ایران پرداخت شود و اگر آبی نیست و این نبود آب یا کاهش آن از سوی کارشناسان ایرانی نیز تأیید شود، دیگر حرجی نخواهد بود و به همین دلیل بر اجاز به ورود کارشناسان آبی ایران به افغانستان بررسی وضعیت هرپرد به خصوص پشت بند کجکی و بند کمال خان توسط طالبان تأکید دارد.
معاهده حقیابه هیرمند/هلمند نیز راه‌حل رسیدگی به اختلافات بین دو کشور را در این مورد به خوبی و آسانی روشن کرده است.

قبل از پرداختن به محتوای توافقنامه حقیابه هیرمند بین دو کشور، ذکر این نکته حائز اهمیت است که چرا مقام‌های ارشد دولت جمهوری اسلامی ایران به انتقاد صریح و بی‌پرده در مورد این مسئله روی آوردند و در نهایت، کار به اینجا رسید. در پاسخ چند نکته قابل ذکر است:

۱- جمهوری اسلامی ایران در دریافت حقیابه خود از هرپرد در طول ۲۰ سال حکومت تحت حمایت امریکا در افغانستان با کارشکنی‌ها و رو به‌های نادرستی مواجه بود که به خصوص در دو دوره محمد اشرف غنی به اوج خود رسید. در این مورد، در برخی مقام‌ها و کارشناسان وابسته به دولت

د د پ د م س

با ایجاد امنیت سراسری در افغانستان، فرصتی طلایی به وجود آمده تا مکانیسم‌های تعیین شده در معاهده هیرمند اجرایی شود؛ از جمله نصب دستگاه‌های آب‌سنج در مناطقی که معاهده پیش‌بینی کرده و حالا توپ در میدان حکومت طالبان است تا زمینه رفع سوء تفاهم را فراهم و از رجوع ایران به بند حکمیست در معاهده هیرمند جلوگیری کند

بلوچستان و تالاب هامون سراز بر می‌شدند سد کرده و در کنار آن با احداث چاه‌نیمه‌ها سبب خشکی بیش از پیش این استان شدند.
قصود و رود به این مقوله نیست، اما نیاز است این مسئله مهم نیز مورد بررسی و کاوش پژوهشگران قرار گیرد.

■ **راه‌حل صریح اختلاف، رجوع به متن معاهده**

جدای از مسائل و تنش‌های سیاسی-امنیتی به وجود آمده پیرامون مسئله حقیابه هیرمند که آن را به یک موضوع حیثیتی بین دو کشور تبدیل کرده است، در حالی که حکومت طالبان نیز به گرار اعلام کرده به معاهده حقیابه هیرمند پایبند است، متن معاهده سال ۱۳۵۱ را مدخلی بسیار صریح و ساده فرا روی دولتمردان دو کشور به خصوص افغانستان قرار داده که التزام به آن زمینه‌ساز حل مشکل خواهد بود.

در زمینه حقیابه بین افغانستان و ایران، با به وجود آمدن امنیت سراسری در این کشور، فرصت و زمینه طلایی و مناسبی به وجود آمده که عملاً در پنج دهه گذشته در این کشور وجود نداشته است به همین دلیل باید در امور معاهده هیرمند به دنبال توافق‌های دیپلماتیک و کارشناسی، اقدامات فنی و اساسی که تاکنون صورت نگرفته، انجام شود. عمده‌ترین و اساسی‌ترین کار، نصب دستگاه‌های آب سنج در مناطقی است که معاهده به آن اشاره کرده است تا از یکسوم حجم آب ورودی به هیرمند و سال نرمال آبی تشخیص داده شود، هم به مدیریت آن در منابع داخلی افغانستان کمک شود و هم خروجی آب مورد سنجش قرار گیرد. در کنار آن نواقص فنی دیگر در مسیر رودخانه، سد‌ها و خروجی آنها و در نهایت مسیر واقعی مورد نظر جمهوری اسلامی برای دریافت آب برطرف گرد.
این فرصت برای اولین بار در طول نزدیک به پنج دهه گذشته مهیا شده و باید در اولویت مذاکرات دو طرف قرار گیرد. قطعاً رفع نواقص موجود زمانگیر خواهد بود و تا آن زمان باید در زمینه پرداخت حقیابه، معیارهای مشخص شده در معاهده مدنظر قرار بگیرد.

بر اساس معاهده هیرمند، این اقدامات باید در راستای حل اختلافات بر سر طرف انجام بگیرد:
-نصب دستگاه‌های آب‌سنج، سنجش سال نرمال آبی و تعیین مقدار حقیابه ایران که به تبع خشکسالی و کم‌آبی رودخانه، حقیابه نیز کاهش می‌یابد. این در حالی است که در معاهده ذکر شده، در سال نرمال آبی، ایران ۲۲ متر مکعب در ثانیه باید ا دریافت کند و دولت افغانستان چهارمتر

د د پ د م س

برخی مقام‌ها و کارشناسان وابسته به دولت قیل افغانستان که همچنان در حکومت طالبان به خصوص در وزارت انرژی و آب حضور دارند و از تباط خود را با بیگانگان حفظ کرده‌اند، به دنبال ایجاد اخلال در روند پرداخت حقیابه ایران از هیرمند هستند

کوره جنگ اوکراین با «ائتلاف جنگنده‌ها» روشن می ماند

تصمیم تاریخی امریکا برای حمایت از تشکیل «ائتلاف بین‌المللی جنگنده‌ها» که قدرت نیروی هوایی ما را تقویت می کند، استقبال می کنیم.» اوکراین بارها خواهان دریافت جنگنده‌های اف ۱۶ از کشورهای غربی شده و مدعی است که این جنگنده مؤثرتر از جنگنده‌های فملی نیروی هوایی اوکراین هستند که متعلق به دوران شوروی سابق است. لهستان و اسلواکی تاکنون ۲۷ فرونده میگ ۲۹ خود را برای کمک به ارتش اوکراین در جنگ با روسیه، در اختیار این کشور قرار داده‌اند. با این حال این کمک نظامی به دلیل نیروهای اوکراینی نیازمند چند ماه فرصت است و در ماه‌های آتی تصمیم‌گیری خواهد شد تا مشخص شود چه کشورهایی این جنگنده‌ها را در اختیار اوکراین قرار خواهند داد. این برنامه آموزشی در اوپا قرار است اجرا شود و چندین ماه زمان برای کامل شدن آن لازم است. مقام‌های امریکایی ادعا کرده‌اند سریع‌ترین زمان لازم برای اجرای برنامه آموزشی و تحویل جنگنده‌های اف ۱۶ به اوکراین ۱۸ ماه است. آموزش خلبانان اوکراینی با جنگنده‌های اف ۱۶ قرار است در اروپا انجام شود و به احتمال زیاد در «هفته‌های آینده» آغاز خواهد شد.

■ **واکنش‌ها**

تصمیم جدید امریکا که نقطه عطفی در مسیر جنگ اوکراین محسوب می‌شود، با استقبال دولت کی‌یف مواجه شده است. طبق مقررات ناظر بر صادرات تسلیحاتی امریکا، آموزش خلبانان اوکراینی با جنگنده‌های اف ۱۶ و فروش یا ارسال این جنگنده‌ها به اوکراین از سوی هر کشور دیگری مستلزم کسب اجازه از واشنگتن است. دولت اوکراین از ماه‌ها قبل بر دریافت جنگنده‌های غربی اصرار داشته اما تا این لحظه با پاسخ منفی امریکا و اکراره برخی دیگر از کشورهای غربی مواجه بوده است. از شواهد چنین می‌آید در هفته‌های اخیر برخی دولت‌های اروپایی و بعضی از اعضای دولت امریکا از جمله آنتونی بلینکن، وزیر خارجه امریکا به ارسال جنگنده‌های غربی به اوکراین تمایل پیدا کرده‌اند. ولودیمیر زلنسکی رئیس جمهور اوکراین گفته است: «از واشنگتن خواهان گسترش دامنه جنگ اوکراین است

موضعی حمایتی در زمینه ارسال جنگنده‌های اف ۱۶ به اوکراین اتخاذ کرده است. ریخی سوناک، نخست‌وزیر بریتانیا از حمایت امریکا از ابتکار شماری از کشورها از جمله بریتانیا، به منظور آموزش استفاده از جنگنده‌های اف ۱۶ به خلبانان اوکراینی استقبال کرد. سوناک گفته است: «بریتانیا برای آن که توان جنگ هوایی لازم را در اختیار اوکراین قرار دهد، با امریکا، هلند، بلژیک و دانمارک همکاری می کند.» اخیراً سمران بریتانیا و هلند به زلنسکی قول تشکیل یک «ائتلاف جنگنده» برای ارسال جنگنده اف ۱۶ به اوکراین را دادند اما این دو صحبتی از اینکه خودشان به اوکراین جنگنده فرستند نکردند. با این حال این اقدام با واکنش مثبت همه اعضای ناتو مواجه نشده است. در این راستا آندژی دودا، رئیس جمهور لهستان در واکنش به تشکیل این ائتلاف، با اعلام اینکه نیروی هوایی این کشور کمبود جنگنده‌های پیشرفته دارد، با اعطای جنگنده‌های اف ۱۶

د د پ د م س

اوکراینی‌ها مدعی هستند در صورت در اختیار داشتن اف ۱۶ توانایی نیروی هوایی این کشور برای مقابله با جنگنده‌های روسی به ویژه سوخو ۳۵ که تاکنون شمار زیادی از جنگنده‌های اوکراینی را سرنگون کرده و چندان خواهد شد

■ **اهداف کلان**

امریکا به عنوان سرمدار ناتو در راستای منافع سیاسی، اقتصادی و امنیتی خود نه تنها شش کار اوپاویی خود را تشویق به ارسال هر چه بیشتر تسلیحات به اوکراین می کند، بلکه با دامن زدن به آتش بی ثباتی و ناامنی در اروپا ضمن تثبیت هر چه بیشتر موقعیت خود در اروپا، زمینه وابستگی امنیتی و نظامی کشورهای اروپایی به واشنگتن را فراهم کرده است. ناتو و امریکا که در دوره پسا جنگ سرد به تدریج وارد موضع تخصصی با روسیه و تلاش برای تضعیف آن شدند، اکنون به جنگ اوکراین به مثابه فرصتی می همتا برای در هم شکستن نظامی، اقتصادی و در نهایت سیاسی روسیه و کاهش شدید مشروعیت و لادیمیر پوتین رئیس جمهور این کشور می‌نگرند. امریکا مدت‌هاست خواهان فروپاشی روسیه و حتی تجزیه ی آن است. نگرانی دولتمردان واشنگتن از زرادخانه هسته‌ای استراتژیک روسیه و اقدامات پوتین در مقابله با سیاست‌ها و اقدامات امریکا در نقاط مختلف جهان و مهم‌تر از آن همسویی روسیه و چین در جایگزینی نظام بین‌المللی لیبرال غربی در جهان، موجب شده است ایالات متحده از هر فرصتی برای کاهش توان و قدرت روسیه استفاده کند. «توام جامسکی» اندیشمند و پژوهشگر

مکعب دیگر بر ثانیه را به عنوان حسن نیت و علایق برادرانه بیشتر پرداخت می کند.

بر اساس معاهده، یک «سال نرمال آب» عبارت از سالی است که مجموع جریان آب از اول اکتبر تا پایان سپتامبر سال مابعد در موضع دستگاه آب‌شناسی دهرآود بر رود هیرمند، بالاتر از مدخل بند کجکی ۴میلیون و ۵۹۰ هزار ایکرفیت معادل (۷۱۵/۵۶۶۱ میلیون متر مکعب) اندازه‌گیری و محاسبه شده است.

-کمیسران آب هلمند و معاونان آنها از سوی دولت‌های دو کشور انتخاب شوند و نشست‌های منظم کمیته مشترک کمیسران را در کابل یا زرنج افغانستان یا تهران و زابل ایران برگزار کنند. هر گاه خشکسالی مدهش، رسیدن آب را به دلنای هیرمند موقتاً ناممکن سازد، کمیسران طرفین فوراً به مشورت پرداخته و طرح فوری لازم را به منظور رفع مشکلات وارد و تا تخفیف آن تهیه و به دولترین مربوط خویش پیشنهاد می‌نمایند.

از سوی دیگر، در سال‌هایی که بر حسب شرح ماده چهارم معاهده، مقدار جریان آب کمتر از سال نرمال باشد و کمیسار جانب ایرانی را جع به جریان آب بالاتر از مدخل بند کجکی بر هیرمند در دستگاه آب‌شناسی دهرآود طالب اطلاعات گردد، جانب افغانی ارقام مربوط را که توسط آن دستگاه ثبت شده، به دسترس وی می‌گذارد. در اثر تقاضای کمیسار ایرانی، طرف افغانی گزارش ماهانه جریان آب را که در دستگاه دهرآود ثبت گردیده است به وی ارائه می‌دارد. در صورت تقاضای کمیسار ایرانی کمیسار افغانی با وی همکاری خواهد کرد تا جریان آب را در دستگاه دهرآود مشاهده و اندازه‌گیری کند. در حالات فوری یا حیثی که اعضای کمیته مشترک نتوانند به موافقت برسد هر یک از کمیساران می‌تواند از دولت خود بخواهد تا آیدار شدن جلسه کمیته وزرا را تقاضا نماید.

-در صورت بروز اختلاف در تعبیر یا اجرای مواد این معاهده طرفین اولاً از طریق مذاکرات دیپلماتیک، ثانیاً از طریق «صرف مساعی جمیله مرجع ثالث» برای حل اختلاف سعی خواهند کرد و در حالی که این دو مرتبه به نتیجه نرسد، اختلاف مذکور بر اساس مورد در نظر قرار شماره ۲ ضمیمه این معاهده به حکمیت محول می‌شود. این معاده شرایط حکمیت را به صورت مفصل توضیح داده است.

■ **توپ در میدان طالبان**

به هر حال، آنچه مشخص است با توجه به محتوای معاهده هیرمند به نظر می‌رسد توپ در میدان حکومت طالبان قرار دارد و باید دید که آیا به صورت واقعی به این معاهده پایبند است یا خیر؟! در صورت پایبندی، باید شرایط دو طرف قرار گرفته در معاهده اجرایی شود و با حضور کارشناسان و کمیسار ایرانی به دست آوردن جزئیات لازم، زمینه رفع سوءتفاهم موجود فراهم گردد. در غیر آن صورت، جمهوری اسلامی ایران می‌تواند بند حکمیت در معاهده هیرمند را اجرایی کند تا یک طرف سوم، در این زمینه میانجیگری و حکمیت کند. در بنیانه حکومت طالبان به سخنان آیت‌الله رئیسی، اشاره شده که ایران باید اطلاعات خود را تکمیل و بعد موضع گیری نماید، بنابراین وظیفه آنهاست که زمینه ارائه اطلاعات درست و دقیق را به جانب ایران فراهم کنند. متن کامل معاهده آب هیرمند بین افغانستان و ایران در سایت مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی به آدرس زیر قابل دسترسی است:

https://rc.majlis.ir/fa/law/show/95041